

Recenzije.

Le Picard René, La communauté de la vie conjugale, obligation des époux. Paris, Libraire du Recueil Sirey, 1930, pag. XXVII+431.

Ova kanonistička studija R. Le Picard-a, kanonika u Rouen-u, prvo je opsežno i iscrpivo djelo te vrsti. Odlikuje se koliko dubokim poznavanjem vrela toliko i znanstvenom metodom prikazivanja samog predmeta: sadržaja i prirode obveze supruža na zajedničko bračno življenje.¹ Naročita je zasluga auktora, da je značaj te obveze dobro utvrdio i svestrano osvijetlio. Donosimo ovdje u kratkom izvratku rezultate njegove studije.

1. Supruzi su obvezani na zajedničko bračno življenje (kan. 1128). Zajedničko bračno življenje obuhvata zajednicu postelje, stola i stana.² Na zajedničko bračno življenje obvezani su supruzi na osnovu naravnog prava. Zajedničko bračno življenje ne spada ipak na bit (substantia) braka, jer bračni vez postoji dalje i u slučaju doživotne rastave i jer je spolno općenje među supružima moguće i u slučaju trajnog odvojenog življenja; već ono spada na cjelovitost (integritas) braka, jer se ciljevi braka bez zajedničkog bračnog življenja ne mogu zgodno i potpuno polučiti (ostvariti)

U prvom redu obvezani su supruzi na zajednicu stana, jer je ovo uslov za zajednicu postelje i stola. Sa pravnog gledišta pripada zajednici stana prednost pred zajednicom postelje i stola, jer je zajednica stana po sebi stvar spoljašnjog suda i zato izravno od interesa za samo društvo. S obvezom na zajednicu stana spojene su redovno obveze na zajednicu postelje i stola. Rastava od stana uključuje rastavu od postelje i stola, dok rastava od postelje i stola ne uključuje rastavu od stana.

Obveza na zajednicu stana je obveza javnog reda (ordinis publici, d' ordre public),³ dok su obveze na zajednicu postelje i stola po sebi

---

¹ Auktor najavljuje (str. 4, 31, 128) daljnju studiju pod naslovom »La Séparation de corps«.

² Auktor (str. 23) zgodno upućuje na natpis čl. M. »De separatione tori mensae et habitationis« pred kan. 1128. Zakonika.

³ O pojmu »javnog reda« objelodanio je auktor ranije (god. 1928) posebnu raspravu pod naslovom »La notion d' ordre public en droit cano-

nique», koju je nazočnom svom djelu priklopio kao Dodatak II. U Zakoniku obveze privatnog reda (ordinis privati, d' ordre privé). Pod obvezom »javnog reda« razumijeva auktor (str. 43 sl.) obvezu, koja je po sebi i izravno od interesa za samo društvo, jer njeno obdržavanje odnosno neobdržavanje utječe po sebi i izravno na dobro odnosno štetu samog društva; takova je obveza osnova na socijalnoj nuždi (potrebi). Kako se u jednu ruku ciljevi braka ne mogu zgodno i potpuno ostvariti bez zajednice stana, i kako je u drugu ruku samo društvo po sebi i izravno interesovano na takvom ostvarenju ciljeva braka, to pripada obvezi na zajednicu stana značaj obaveze javnog reda.

S obzirom na zajednicu postelje i stola nije društvo po sebi interesovano, pa zato ne pripada obavezi na zajednicu postelje i stola značaj obveze javnog reda. Saglasno tomu nema javna vlast po sebi pravo, da ureda radi postupa u cilju održanja zajednice postelje i stola, već ima na to pravo tek po traženju stranke. Samo onda, kada je zbog posebnih okolnosti konkretnog slučaja taknut javni interes (n. pr. zbog sablazni), može javna vlast da ureda radi postupa.⁴

Supruzi su jedan naprama drugom obvezani na zajedničko bračno življenje. Nezakonita rastava, što ju je jedna stranka izvršila, daje drugoj pravo, da pri javnoj vlasti (sudskoj, upravnoj) zatraži uspostavu zajedničko bračnog življenja. Odnosno pravomoćno riješenje javne vlasti izvršno je prisilnim mjerama.

Oba su supruga obvezana na zajednicu stana i naprama društvu. S toga ima javna vlast pravo ureda radi poskrbiti, da supruzi ovoj dužnosti udovolje.⁵ Nezakonita rastava ne tvori po općem pravu crkveni prekršaj (delictum ecelesiasticum), jer povreda obveze zajedničkog bračnog življenja

dolazi izraz »ordo publicus« jedino u kan. 14, § 1.: »Peregrini: ... 2. Neque (razumijeva se: adstringuntur) territorii in quo versantur, iis exceptis quae ordini publico consulunt ...« Naprotiv tomu dolazi u Zakoniku izraz »bonum publicum« vrlo često (kan. 1586, 1618, 1619 § 2, 1638 § 2, 1655 § 2, 1672 § 2, 1682, 1696 § 2, 1742 § 1, 1744, 1751, 1759 § 3, 1793 § 2). Po auktoru obuhvata izraz »ordo publicus« samo one predmete (ustanove, propise, obveze itd.), koji su po samoj prirodi predmeta od javnog interesa, dok izraz »bonum publicum«, uz rečene, obuhvata i one, koje su od javnog interesa tek po posebnim okolnostima konkretnog slučaja.

⁴ Auktor navodi (str. 83) iz Registra oficijalata u Cerisy-u (Francuska, Dep. de la Manche) zanimive i vrlo značajne slučajeve takova postupanja ureda radi. — Pomenuti Registar obuhvata dobu od god. 1314—1457. O njemu objelodanio je auktor ranije posebnu raspravu pod naslovom »Les injonctions de l' official de Cerisy aux époux époux séparés«, koju je nazočnom svom djelu priklopio kao Dodatak III.

⁵ Auktor navodi (str. 50—62, 211—217) svu silu propisa starijih pokrajinskih sabora i biskupijskih sinoda, koji to pravo javne vlasti naglašuju.

nije u Zakoniku providena kaznenom sankcijom (kan. 2195, 31). Poradi posebnih prilika kraja može nadležni zakonodavac obvezu općeg prava (ovdje: obvezu na zajedničko bračno življenje) partikularnim zakonom providiti kaznenom sankcijom (kan. 2222, § 1). U pomanjkanju svake zakonske kazne sankcije može nadležni poglavar osobito tešku povredu obveze a tako i povredu skopčanu sa sablazni nekom primjerenom kaznom kazniti (kan. 2222, § 1). Radi povrede obveze, koja nije providena nikakvom zakonskom kaznenom sankcijom, a nije ni osobito teška ni sablažnjiva, može nadležni poglavar krivca opomenuti i ukoriti, a može mu i dati pojedinački nalog providjen kaznenom sankcijom za slučaj povrede danog naloga (kan. 2222, § 1). Prema tomu vlastan je nadležni poglavar, da u slučaju nezakonite rastave protiv krivca ureda radi postupka opomenom, ukorom, a i pojedinačkim nalogom providenim kaznenom sankcijom te da mu radi povrede takova naloga kaznu nametne, odnosno da tu kaznu proglašiš.

Potpuna rastava (od postelje, stola i stana)⁶ moguća je samo na osnovu kanonskog razloga (kan. 1128). Za doživotnu zastavu jedini je *kanonski razlog preljub* (kan. 1129); ostali *kanonski razlozi opravdavaju* samo privremenu rastavu na izvjesno ili neizvjesno vrijeme (kan. 1131). Sporazum stranaka ne tvori kanonski razlog za rastavu. Postupak za rastavu ne provada se ureda radi, već samo po traženju stranke. Na osnovu notornog preljuba može nedužna stranka izvršiti doživotnu rastavu, dok je u slučaju nenotornog preljuba za rastavu potrebna presuda javne vlasti (kan. 1130). Na osnovu drugih kanonskih razloga može stranka, ako je razlog siguran i odlaganje pogibeljno, samo provizorno izvršiti rastavu, ali mora naknadno zatražiti odobrenje javne vlasti za rastavu na izvjesno ili neizvjesno vrijeme; inače, t. j. ako je razlog nesiguran ili odlaganje nepogibeljno, treba joj za rastavu presuda ili upravna odluka javne vlasti; presuda je samo onda potrebna, ako bilo koja stranka zatraži sudsko postupanje.

Budući da je obveza na zajednicu stana obaveza javnog reda, to su za sudski postupak u rastavnim parnicama izdani posebni zaštitni propisi, t. j. posebni propisi, koji zaštićuju interes samog društva. U rastavnoj parnici potrebno je sudjelovanje zastupnika pravde, koji se zauzima za održanje zajedničkog bračnog življenja (kan. 1586).⁷ U rastavnoj parnici

⁶ Po uobičajenoj u nas terminologiji označuje rečenica »rastava od stola i postelje« potpunu rastavu, t. j. rastavu od postelje, stola i stana.

⁷ Držimo da po Zakoniku u rastavnim parnicama nije općenito propisano prisustvovanje zastupnika pravde. Tako je bilo i po ranijem općem pravu. I naš »Napatuk za duhovne sudove«, koji se kod nas već jedno 80 godina neprekidno na bezbroj slučajeva primjenjuje, ne poznaje takav propis. U rastavnoj parnici dostaje po sebi, da sam sudac ureda radi skrbi za održanje zajedničkog bračnog življenja. Drugačije je u vinikularnoj parnici, gdje je u pitanju sam ženidbeni vez te radi osobite va-

nema mjesta nagodbi (*transactio*), ni arbitraža (*compromissum in arbitros*), ni odlučnoj prisegi kao dokaznom sredstvu, jer je ovima mjesta samo tamo, gdje je u pitanju čisto privatno pravo stranaka, s kojim mogu da po volji raspolazu (kan. 1926, § 1; 1930; 1835). Isključeno je u rastavnoj parnici kao dokazno sredstvo i priznanje tuženikovo (n. pr. o počinjenom preljubu) u korist tužitelja (kan. 1750 i 1751).⁹ U rastavnoj parnici mora sudac tuženiku dati branitelja (*defensor*), ako ga tuženik nema (kan. 1655, § 2).¹⁰ Sudac može i mora u rastavnoj parnici ureda radi suplirati (pribavljati) dokaze u cilju održanja zajedničkog bračnog življenja (kan. 1742, § 1); mora ureda radi stavljati pitanja u cilju održanja zajedničkog bračnog življenja (kan. 1742, § 1); mora tražiti prisegu da veritate dicenda od tužitelja (kan. 1744); može ureda radi pozivati svjedoke u cilju održanja zajedničkog bračnog življenja; mora imenovanje vještaka, kada su ovi potrebni, izvršiti po saslušanju zastupnika pravde (kan. 1793, § 2).¹¹

žnosti stvari općenito propisano sudjelovanje branitelja veza. Okolnost što je u rastavnoj parnici »Alexandrina Armenarum« (AAS XVIII, 97), vođenoj pri Rimskoj Roti god. 1925, sudjelovao zastupnik pravde, a na koju se auktor (str. 224) pozivlje, nikako ne dokazuje, da je u rastavnim parnicama općenito propisano sudjelovanje zastupnika pravde.

⁸ Auktor se glede isključenja nagodbe u rastavnoj parnici pozivlje (str. 230—231) i na kan. 1927 § 1: »*Transactio fieri valide nequit in causa . . . contentiosa in qua agitur . . . matrimonio dissolvendo*«. Ovo pozivanje ne držimo opravdanim, jer rečenica »*de matrimonio dissolvendo*« odlučno upućuje na parnice, u kojima se radi o samom ženidbenom vezu.

⁹ Ranije pravo (cap. 5. 6. X. 5, 16) dopuštalo je u rastavnoj parnici priznanje kao dokazno sredstvo. Auktor (str. 233 sl.) drži, da je po ovoj ustanovi ranijeg prava sudac u rastavnoj parnici morao uvažiti priznanje tuženikovo (n. pr. o počinjenom preljubu) u korist tužitelja, i ako je o istinitosti priznanja dvojio. Naše je naprotiv mišljenje, da po ranijem pravu u rastavnoj parnici sudac nije morao uvažiti priznanje, ako je o njegovoj istinitosti dvojio, ali da ga je mogao uvažiti, ako o njegovoj istinitosti nije dvojio. Ne držimo dakle, da je Zakonik u ovoj stvari ostupio od ranijeg prava. U vinkularnoj parnici ne može sudac uvažiti priznanje protiv braka, i ako o njegovoj istinitosti ne dvojio. Pozitivne zaštitne mjere mogu biti različite prema većoj ili manjoj važnosti samog predmeta.

¹⁰ Držimo, da po Zakoniku u rastavnim parnicama sudac ne mora općenito dati branitelja tuženiku, koji ga nema. Za takav općeniti propis nije znalo ni ranije pravo, a ne zna za nj' ni naš »Naputak za duhovne sudove«. Bez odlučnog razloga, a takova ovdje nema, ne može se ostupiti od ranijeg prava. Ne koristi prigovor, da je u pitanju javni interes, jer je taj u pitanju bio i pod ranijim pravom.

¹¹ Ovdje valja, po našem mišljenju, shodno (*mutatis — mutandis*) primijeniti rečeno u op. 9. i 10.

U upravnom rastavnom postupku: ne mora sudjelovati zastupnik pravde; ne mora poglavar dati branitelja tuženiku, koji ga nema; ne mora poglavar tražiti prisegu de veritate dicenda od tužitelja; može poglavar imenovanje vještaka, kada su ovi potrebni, izvršiti bez saslušanja zastupnika pravde. Ostali gore pri sudbenom postupku navedeni zaštitni propisi važe i za upravni rastavni postupak.

O rastavi odlučuje, u koliko se radi o braku, u kojemu je barem jedna stranka krštena, isključivo Crkva, i to na osnovu prava, koja joj po samoj prirodi stvari pripada (kan. 1960). O čisto građanskim posljedicama rastave odlučuju građanske vlasti, kada su te posljedice glavni predmet spora; inače, t. j. kada su one upadični predmet spora (causa incidens), može da o njima odlučuje i crkvena javna vlast, u koliko se radi o braku, u kojemu je barem jedna stranka krštena (kan. 1961).¹⁹ Kako danas građanski zakoni nigdje ne priznaju Crkvi pravo, da odlučuje o čisto građanskim posljedicama rastave, to Crkva pomenuto svoje pravo da facto ne izvršuje, već upućuje vjernike, da se u toj stvari obrate na građanske vlasti.

Vrlo je malo danas krajeva, gdje crkvena javna vlast postupa protiv vjernika, koji su nezakonito rastavu izvršili (t. j. koji su rastavu izvršili bez kanonskog uzroka ili barem bez propisane odluke (sudske, upravne, javne vlasti) ili gdje im radi nezakonite rastave uskraćuje Crkva sakramente i crkveni pogreb. Ovakovo držanje Crkve nikako ne znači napuštanje samog prava, već tek razborito neizvršavanje prava »ad majus malum vitandum«.

U mnogim krajevima Crkva danas tolerira, da se supruzi, uz stanovite uslove, za rastavu obraćaju na građanske sudove. Uslovi su ovi: bračni drug, koji se obraća na građanski sud, mora da za rastavu ima kanonski razlog; opstojnost kanonskog razloga mora da je predhodno utvrdila javna crkvena vlast; rastava po građanskom sudu mora da je tužitelju potrebna za uređenje njegovih prilika na građanskom području.

Pomenuta je tolerancija Crkve u pogledu nekih krajeva izričita (expressa), dok je u pogledu nekih drugih samo mučka tacita), već prema tomu, da li se je Crkva za toleranciju naročito izjavila, ili se pako na njenu toleranciju razložno zaključuje na osnovu toga, što se vjernici već dugo vremena za rastavu obraćaju na građanske sudove, a Crkva protiv takove prakse ne prosvjeduje ni ne postupa protiv dotičnika. I izričita i mučka to-

¹⁹ Vd. rečeno op. 11. u vezi s op. 9. i 10.

¹⁵ Auktor objelodanio je ranije (god. 1919) posebnu raspravu pod naslovom »La Jurisdiction matrimoniale de l' Eglise«, koju je priklopio nazočnom svom djelu kao Dodatak I. U nazočnom svom djelu (str. 104—122) prikazuje auktor opsežno: kako i zašto je tečajem stoljeća izvršivanje sudačke crkvene vlasti u rastavnim parnicama po državnoj vlasti postepeno više i više potiskivano sve do današnjeg stanja.

lerancija Crkve ima taj domašaj, da Crkva građanskim sudovima suplira potrebnu vlast tako da je su odnosne njihove presude važne i za crkveno područje. Rečeno vrijedi dašto samo za slučajeve, gdje i u koliko za rastavu postoji kanonski razlog. — U Italiji pošla je Crkva i dalje, kada je u stavu 9. čl. 34. Konkordata pristala, da rastavne parnice riješavaju građanski sudovi. Odnosne presude građanskih sudova važe i za crkveno područje, dašto i ovdje samo za slučajeve, gdje i u koliko za rastavu postoji kanonski razlog.¹⁴

Dr. Ruspini

Hercegovački spomenici franjevačkog reda iz turskog doba. Svezak I. g. 1463—1699. Sabrao i za štampu priredio o. **Dr. Dominik Mandić**, hercegovački Franjevac. Izdalo povijesno društvo za proučavanje prošlosti jugoslavenskih franjevaca. Mostar 1934. Tisak Hrvatske Tiskare F. P., VII+305. Cijena 75 Din.

Jugoslavenska je akademija u Zagrebu objelodanila pretežno narodne spomenike do 1500. Od 1500—1700. narodnih i crkvenih spomenika nema mnogo, jer kamo je tursko kopito prošlo, satrlo je svaki hrvatski i katolički spomen. Ako se ipak koji sačuvao, što se odnosi na hrvatsku i katoličku povijest u Bosni i Hercegovini, sačuvao se većim dijelom u susjednim zemljama, s kojima su Bosna ponosna i kršna Hercegovina podržavale odnos. Dr. fr. **Dominik Mandić**, novoimenovani profesor crkvene povijesti na Antonianum-u u Rimu, na čelu povijesnog društva jugoslavenskih franjevaca za proučavanje prošlosti sabrao je, priredio i bilješkama objasnio prvi svezak hercegovačkih spomenika iz turskog doba od 1463—1699.

U ovom zborniku sakupljeno je 247 spomenika na hrvatskom, turskom, latinskom i talijanskom jeziku, od kojih su neki i otprije štampani. Učeni istraživač pronašao ih je pretežno u rimskim arhivima, mletačkom, bečkom i dalmatinskim. Turske je otkrio u bosansko-hercegovačkim.

Ove je spomenike bilo vrlo teško sakupiti. Od 1500—1700 vladao je Turčin s većim dijelom naših zemalja, poništio narodnu slobodu, narodne

¹⁴ Očrtani stav, što ga Crkva u novije doba zauzimalje obzirom na sudovanje građanske vlasti u rastavnim parnicama, smatra auktora (str. 124) razlogom, zašto su neki kanoni nacрта Zakonika o rastavi u samom Zakoniku izmijenjeni, a jedan kanon nacрта Zakonika o rastavi u samom Zakoniku ispušten. Tako kan. 1129. Zakonika završava rečenicom »aut legitimam accusationem fecerit«, dok je u nacrtu završna rečenica glasila »aut accusationem apud iudicem ecclesiasticum fecerit«. Tako se u kan. 1130 Zakonika nalazi rečenica »sive propria auctoritate sive iudicis sententia discesserit«, dok je u nacrtu stajalo »sive propria auctoritate sive iudicis ecclesiastici sententia discesserit«. Tako nije u Zakonik uopće ušao kanon, koji je u nacrtu glasio: »Si hoc delictum (razumijeva se: adulterium) sit notorium, conjux innocens discedere potest, etiam proprio arbitrio; secus, non nisi ex iudicis ecclesiastici sententia.«